

**ХОЗИРГИ БОСҚИЧДАГИ ТАЪЛИМ МУАММОЛАРИ ВА УЛАРНИ ҲАЛ
ҚИЛИШ ЙЎЛЛАРИ**

Абдуллаев Бахриддин Тожалиевич

ФарДУ Харбий таълим факультети, Услубий тайёргарлик цикли ўқитувчиси

Таълимнинг мақсади билим, кўникмаларни шакллантириш ва талаба шахсини интеллектуал, ахлоқий, ижодий ва жисмоний ривожлантиришдир.

Ўзбекистон Республикаси давлат мустақиллигига эришиб, иқтисодий ва ижтимоий ривожланишнинг ўзига хос йўлини танлаши кадрлар тайёрлаш тузилмаси ва мазмунини қайта ташкил этишни зарур қилиб қўйди ва қатор чора-тадбирлар кўришни, “Таълим тўғрисида”ги Қонунни жорий этишни янги ўқув режалари, дастурлари, дарсликларини жорий этишни, замонавий дидактик таъминотни ишлаб чиқишни, ўқув юрларини аттестатсиядан ўтказишни ва аккредитатсиялашни, янги типдаги таълим муассасаларини ташкил этишни тақозо этди.

Бугун кунда барча давлатлар таълимга имкон қадар кўп янгилик киритишга интиломда. Чунки таълим миллат кўзгуси бўлиб, жамият ва давлатнинг юксалиб боришини таъминловчи, халқа яратувчанлик, ижодкорлик хусусиятларини бахшида этувчи категориядир. Унинг махсули бўлмиш интеллектуал ривожланган, кенг мушоҳада қилувчи, янгилик яратишга интилувчан шахсни тарбиялаш учун таълимнинг ўзи янгиликларга бой бўлиш, унинг мазмунида ижодкорлик руҳи ва мотивлари хукм суриши лозим.

Калит сўзлар: таълим, таълимнинг маъноси, замонавий таълим, таълим мазмуни, узлуксиз таълим, касбга йўналтириш, ижодий салоҳият.

Бугунги кунда дунёдаги энг юксак стандартлар даражасида ташкил этилган узлуксиз таълим тизими изчил ривожланмокда ёшларимизнинг замонавий билим ва касб хунар эгаси бўлиш профессионал тайёргарлигини ошириш янада ривожлантиришнинг энг муҳим шарти бўлиб қолмокда.

Шидат била ўзгариб бораётган кунда таълим-тарбия самарадорлигини янги сифат босқичига кўтаришдан асосий мақсади ёшларимизнинг замонавий билим ва касбга эга бўлиш ўта мураккаб ва тахликали замонда мавжуд бўлган хар қандай хатар, зарарли таъсир ва оқимларга нисбатан огох, сезгир ва хушёр бўлиб яшашини ва жамиятимиз хаётида муносиб ўрни эгаллашини таъминлашдан иборат ҳисобланади.

Хозирда таълим муаммоларини ҳал қилиш замонавий даврнинг долзарб йўналишларидан биридир. Таълим технологияларини такомиллаштириш керак, чунки бу ҳаётнинг барча соҳаларини янгилашнинг замонавий суръати билан боғлиқ. Таълим амалиётидаги мавжуд технологиялар ўқув жараёнини бошқаришга қаратилган бўлиши зарур.

Давлат сиёсатидаги таълимнинг устуворлиги ва таълим технологияларини такомиллаштириш каби асосий мақсадлар қаторида таълим бериш таълим олиш

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

соҳасида ҳал қилиниши керак бўлган бир қатор муаммоларни аниқлади. Таълим-бу шахс, жамият ва давлат манфаатларини кўзлаб таълим ва тарбиялашнинг мақсадли жараёни бўлиб, фуқаро талаба давлат томонидан белгиланган таълим даражаларига таълим малакаларига эришилганлиги тўғрисидаги баёнот билан бирга келади. Таълимнинг муҳим муаммоларидан бири маъно муаммосидир. Таълимнинг асосий маъноси-бу мавжудлик принципи ва таълимнинг кадрият асоси сифатида ривожланишдир. Таълим тўлиқлик ва узлуксизлик тамойилларига мувофиқ қурилган, яъни ташкилий, мазмун ва услубий таъминотда ўқитиш ва таълимнинг узлуксизлигидир. Шидат билан ўзгариб бораётган замонда ҳаётнинг барча соҳаларида янгиланишнинг замонавий суръати билан ахборот оқимининг кўпайиши, замонавий бўлиши керак бўлган таълимнинг роли ҳам ортиб бормоқда, Таълим мазмуни муаммоси жуда долзарбдир, чунки бугунги кунда таълимнинг муҳим хусусияти шахснинг талаба, ўқитувчи ҳар томонлама ривожланишидир. Шундай экан таълим мазмуни ҳақида гапирганда, унинг устувор йўналишларини номлаш керак:

- 1) ўқитишда: фактлар-назария-дунёқараш;
- 2) таълимда: дунё ҳақидаги билим- дунё билан мулоқот қилиш қобилияти-дунёга муносабат;
- 3) ривожланишда: талабаларнинг касбий ва ижтимоий ролларни бажариш қобилиятини шакллантириш.

Таълимни ташкил этиш ва қуриш тамойиллари муаммоси доимо мавжуд бўлиб келган, чунки у замонавий технология, ва умуман жамиятнинг ривожланиши билан боғлиқ. Таълим тобора кўпроқ илмий билимларни олиш, тўплаш ва тизимлаштириш жараёни сифатида қаралмоқда. Таълим ва билим инсоннинг ҳаётидаги ғалабаларига эришишнинг етакчи воситасидир. Юқорида қайд этилганларни ҳисобга олган ҳолда таълим тизимни шакллантириш тамойилларига асосланиши керак булар қуйдагилардан иборатдир:

- таълимни фундаменталлаштириш-илмий дунёқарашни шакллантириш;
- ахборотлаштириш асосида таълим тизимининг очиклиги;
- ўқув ва илмий-тадқиқот фаолиятини бирлаштириш, тадқиқот ва лойиҳа фан орқали ўрганиш;
- фанлараро интеграция - янги билимлар тизимини яратиш, ўқув мазмунининг янги сифатини шакллантириш;
- таълимнинг узлуксизлиги-ҳаёт давомида шахсни шакллантириш ва ривожлантириш.

Узлуксиз таълим муаммоси жуда муҳимдир, чунки бугунги кунда узлуксизлик тамойилини фундаментал деб ҳисоблаш мумкин, бу таълимни эрта табақалаштириш, таълим ва тарбиянинг узлуксизлиги, таълимни профиллаштириш билан боғлиқ. Узлуксиз таълим педагогик тизим сифатида умумий таълим, касбий компетенция, маданият, фуқаролик ва ахлоқий етукликни тарбиялаш, чуқурлаштириш ва кенгайтириш воситалари, усуллари ва шакллари

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

тўпламидир. Узлуксиз таълимнинг тизим сифатида мақсадлари ва унинг ҳар бир бўғинининг ўзига хос вазифалари бирлиги таълимнинг ўзгарувчанлиги, таълим муассасаларининг хилма-хиллиги, педагогик технологиялар ва давлат бошқаруви шакллари билан узвий боғлиқдир. Талабаларнинг касбий тайёргарликка эътиборини муваффақиятли шакллантириш олий таълим муассасалари (университетлар) ишининг асосий муаммосидир. Касбий нуқтаи назардан, у бир неча босқичларни ўз ичига олади касбий йўналиш, касбий тайёргарлик, мустақил касбий фаолиятдир.

Касбий тайёргарлик-бу инсонда билим, кўникма, қобилият ва бундай фаолиятга касбий тайёргарликнинг касбий йўналишини шакллантиришни таъминлайдиган ташкилий-педагогик чора-тадбирлар тизимидир. Касбий тайёргарлик-бу маълум бир фаолият соҳасида ишларни бажаришга имкон берадиган билим, кўникма ва кўникмаларни эгаллаш жараёнидир. Касбий йўналишни шакллантиришнинг ўзига хос хусусиятлари - бу шахснинг ўзи у ёки бу касбга мансублигини қандай қабул қилиши, англаши ва баҳолашидир. Шунинг учун таълим самародорлигини ошириш учун қуйидагилар зарур касбий ва ижтимоий ролни шакллантириш, касбий ўзини ўзи англаш кейинчалик касбий фаолиятга ўтказиладиган таълим фаолиятини касбий ўзини ўзи баҳолашни оптималлаштириш, касб билан идентификация қилиш моделини шакллантириш нормалар ва кадриятлар, ҳиссий муносабат, ўзини ўзи англаш даражаси амалга оширишдир. Таълимнинг долзарб муаммоларидан бири ижодий салоҳиятни ривожлантириш муаммосидир. Бу нафақат ўрганиш ва шахсни шакллантириш билан, балки когнитив фаолият, янги нарсаларни топиш истаги, стереотиплардан қочиш қобилияти, қарор қабул қилишда жасоратни ўз ичига олган ижодий фазилатлар ва қобилиятларни сақлаш ва ривожлантириш билан боғлиқ.

Потенциал-бу маълум шароитларда амалга оширилиши, намоён бўлиши, очилиши мумкин бўлган яширин инсон қобилиятларидир. Шундай қилиб, инсон маънавий, ахлоқий, ижодий, интеллектуал салоҳиятга эга бўлиши мумкин. Ўқитувчининг вазифаси инсонда энг яхши нарсаларни потенциал ҳолатдан ҳақиқий ҳолатга ўтказишдир, бу “бевосита ривожланиш зонаси” шахс ғоясини амалга ошириш орқали осонлаштирилиши мумкин.

мотивацион муҳитни ривожлантириш-тадқиқот фаолиятидан келажакдаги ютуқларни рағбатлантиришгача - мақсадга мувофиқлиги билан боғлиқ баҳолаш фаолиятини ривожлантириш;

- турли фанлар бўйича асосий билим, кўникма, кўникмаларни ривожлантириш;

- мантиқий, фазовий ва хаёлий фикрлашни ривожлантириш;

-тадқиқот кўникмаларини ривожлантириш муаммони кўриш қобилияти ,маълумот қидириш ва уни таҳлил қилиш қобилияти, экспериментал ишларни режалаштириш, натижаларни таҳлил қилиш қобилияти);

-ижодкорликни ривожлантириш ижодий шахс мустақилликка, мақсадга мувофиқликка, хавфга мойилликка ега;

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

-ижодий шахснинг тузилишини фаоллаштириш. ижодий шахснинг фазилатлари олдиндан учрашиш ва маълумотларнинг тўйинганлигини, фаолият еркинлигини, тартибга солишнинг етишмаслигини рағбатлантиради.

Мавжуд муаммоларни ҳал қилиш замонавийлик, илмий, такрорланувчанлик, мослашувчанлик, узлуксизлик, самарадорлик, алоқа ва истиқбол билан тавсифланган таълим стратегиясини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш орқали мумкин.

Таълим стратегияси қуйидаги вазифаларни ҳал қилади:

1.Муайян даражадаги таълимнинг услубий асосларини аниқлаш. Таълимни инсонпарварлаштириш ва инсонпарварлаштириш жараёни орқали, ўқувчилар руҳини фаоллаштирадиган ўқитувчи ролини кучайтириш орқали таълимнинг кадриятларини, яъни маъносини аниқлаш. Миллий таълимнинг кадрият асослари ўқув жараёнининг ҳар бир иштирокчисининг тўлиқлиги, ўзгарувчанлиги ва узлуксизлиги, шахсий ривожланиш ресурсларининг тўйинганлиги тамойилларига мувофиқ қурилган.

2.Ёндашувлар тўпламини асослаш учун тизимли яхлит, тизимли жараён, шахста йўналтирилган, фаолиятга асосланган, културологик, синергетик ва аксиологик. Таълим мазмунини билим, кўникма ва малакаларни эгаллаш учун муҳим бўлган сифат жиҳатидан янги кадриятларни яратишга қаратилган ўқув, илмий, ижодий, тадқиқот фаолияти жараёни сифатида шакллантиришдир.

3.Педагогик тизимлар ва уларнинг қуйи тизимларини қуриш. Таълим тизимини қуриш энг муҳим вазифани - мактабгача таълим ташкилотларидан бошлаб, касбий тайёргарлик ва қайта тайёрлаш билан яқунланган узлуксиз таълим жараёнини таъминлаш орқали ҳар бир шахсни шахс сифатида ривожлантиришни ҳал қилади.

4.Педагогик тизимлар ва қуйи тизимларни моделлаштириш, бундай моделлаштиришни шахснинг касбий йўналишини шакллантириш учун тасаввурлар, вазифаларга йўналтирилган, табақалаштирилган, индивидуал, ижодий, ахборот, ижодий ва бошқа ёндашувлар ёрдамида амалга ошириш, чунки касбий рол билим, кўникма, тажриба ва хулқ-атворни тўплайди.

5.Таълимнинг узлуксизлиги орқали шахсни ривожлантириш. Узлуксиз таълимнинг ўзига хос хусусияти шундаки, у миллий онгни, миллатнинг ахлоқий, ақлий ва жисмоний саломатлигини сақлаш, узатиш ва кўпайтириш учун асос бўлган таълим ривожланишининг маълум бир босқичини акс эттиради. Шахснинг ҳаёт давомида салоҳияти шахс ва жамият эҳтиёжларига қараб ўзгаради. Узлуксиз таълимнинг тизимни ташкил этувчи омили узлуксиз ривожланишнинг ижтимоий эҳтиёжидир.

6.Шахснинг касбий йўналишини шакллантириш. Касбий тайёргарлик касбий тайёргарлик тизими сифатида талабаларнинг маълум бир ишни бажариш учун зарур бўлган кўникмаларни эгаллашини тезлаштиришга қаратилган.

7.Стереотиплардан қочиш ва ижодий муаммоларни ҳал қилиш учун билимларни қўллашни, шунингдек уларни янги усулда ҳал қилиш қобилиятини ўз ичига олган шахснинг ижодий салоҳиятини ривожлантириш.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

Шахснинг ижодий салоҳияти таркибига қуйидагилар киради: рағбатлантирувчи компонент сифатида мотивлар асосий билимлар, кўникмалар, идеал стандартлар тизими- баҳолаш фаолиятининг асоси.

Шундай қилиб, таклиф этилаётган стратегия шахсни ривожлантириш ва унинг кейинги таълим ва касбий фаолиятга нисбатан масъулиятли ўзини ўзи белгилаш учун мақбул шарт-шароитларни яратади.

Хулоса қилиб айтишимиз жоизки:

Олий таълим тизимини ривожлантиришнинг мақсадлари қуйидагилар ҳисобланади:

Мамлакатни модернизация қилиш, ижтимоий-иқтисодий жиҳатдан барқарор ривожлантириш учун юқори малакали кадрлар тайёрлаш сифатини ошириш, инсон капиталини меҳнат бозори талаблари асосида ривожлантириш олий таълим билан камров даражасини ошириш, халқаро стандартлар асосида юқори малакали, креатив ва тизимли фикрлайдиган, мустақил қарор қабул қила оладиган кадрлар тайёрлаш, уларнинг интеллектуал қобилиятларини намоён этиши ва маънавий баркамол шахс сифатида шаклланиши учун зарур шарт-шароит яратиш соҳада соғлом рақобат муҳитини шакллантириш, унинг жозибadorлигини ошириш, жаҳон миқёсидаги рақобатбардошлигини таъминлаш юқори малакали мутахассислар тайёрлаш жараёнига кадрлар буюртмачиларини фаол жалб этиш, олий ва ўрта таълим муассасаларининг молиявий мустақиллиги ва барқарорлигини таъминлаш, ўқув моддий-техник базаси таъминотини мустаҳкамлаш, олий ва ўрта таълим муассасаларини тизимли ривожлантириш ва бошқарув фаолиятини такомиллаштириш, коррупцияга қарши кўрашиш, шаффофликни таъминлашнинг таъсирчан механизмларини жорий этиш, олий таълим тизимининг инвестициявий жозибadorлигини ошириш, халқаро миқёсда танилиши ва рақобат бардошлигини таъминлашдир.

Замонавий таълимда -Ўқитувчи таълим лойиҳасини амалга оширишда, энг аввало, ўқувчи-талабанинг фикрлаш фаолиятида мантиқий тўғри, илмий хулосаларни чиқариш ва ўзлаштиришга рағбатлантирадиган муаммоли вазиятларни вужудга келтиришни назарда тутмоғи лозим.

Педогогик самарадорликни ошириш қуйидаги омилларга боғлиқ бўлади:

- ўқув муассасасининг моддий-техникавий базаси даражаси;
- профессор-ўқитувчилар таркибининг малакавий даражаси;
- кўзланган натижаларни баҳолаш;
- дидактик материаллар ишлаб чиқиш;
- натижаларнинг таҳлили ва модулларни оптималлаштириш.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

ФОЙДАЛАНГАН АДАБИЁТЛАР

1. Б. Вохобжонов, М. Комолдинов. Инноватсион педагогик технология асослари. Т.: “Талқин” 2010 й.
2. А. Абдуқодиров, А. Пардаев. Таълимда инноватсион технология. Т.: 2008 й.
3. Н. Т. Омонов. Педагогик технологиялар ва педагогик маҳорат. Т.: “Иқтисод Молия” 2009 й.
4. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. Т, 2002
5. Сотиболдиев. А, Каримжонов А. Ҳарбий педагогика. Т., 2005
6. Ўзбекистон Республикаси Қурулли Кучлари Умумҳарбий Низомлари. Т., 1996.
7. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2004 йилги, 170-сонли қарори. Т, 2004. А. Абдуқодиров, А. Пардаев. Таълимда инноватсион технология. Т.: 2008 й.
8. Н. Т. Омонов. Педагогик технологиялар ва педагогик маҳорат. Т.: “Иқтисод Молия” 2009 й.
9. А. Сотиболдиев, А. Каримжонов Ҳарбий педагогика ўқув қўлланма ЎР МВ – “Шарқ” 2005.
10. Б. М. Бимбад Педагогический энциклопедический словарь - М., 2002.
11. А. Д. Некипелов Новая российская энциклопедия: в 12 т 2014.
12. Островский, И. В. Психология и педагогика : учеб. пособие Вуз.учебник : 2010.
13. Профессиональное образование: ключевые понятия, термины, актуальная лексика : словарь под ред. С. М. Вишнякова. 1999.
14. Majidov, R. R., Boqiyev, F. H., Raximov, D. R., Saydaxmadov, A. V., Soliyev, I. S., & Abduqodirov, D. S. (2023). JISMONIY TARBIYA VA SPORT PEDAGOGIKASI DARS MASHG 'ULOTLARINI SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING USULLARI. Educational Research in Universal Sciences, 2(1), 28-32.
15. Boqiyev, F. (2024). MASSAJ VA GIMNASTIKA MASHQLARI ORQALI REFLEKTOR HARAKATLAR VA “HARAKAT XOTIRASI” NI TAKOMILLASHTIRISH. SPORT VA XORIJIY TILLAR INTEGRATSIYASINING AMALGA OSHIRISH MUAMMOLARI VA YECHIMLARI, 1(1), 365-369.
16. Fazliddin, B. (2024). BO 'LAJAK JISMONIY MADANIYAT O 'QITUVCHILARINI TURISTIK FAOLIYATGA TAYYORLASH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH. Research and implementation, 2(4), 142-146.